

Kísérlet az irodalmi kánon expanziójára

**Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda & Török Lajos:
Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig**

A Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig című tanulmánykötet a 2017 és 2018 márciusában, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézete és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság szervezésében lezajlott konferencia-előadások hiánypótló gyűjteménye. A konferencia témái az Oktatási Hivatal által körvonalazott emelt szintű magyar érettségi követelményrendszerének megfelelően lettek kiválasztva (Nat, 2012). A konferencia és a kötet célja: tudományos előadásokkal, eredményekkel segíteni az emelt szinten érettségiző diákokat, és az őket felkészítő tanárokat. Jelen kötet elsősorban a szóbeli témakörök feldolgozását célozza meg, azonban a könyv végén található feladatsor nagy segítséget nyújthat az írásbeli érettségi gyakorlásához is. A témák az érettségien elvártaknál sokkal tágabb irodalomtörténeti, művelődés- és kortörténeti adalékot adnak, s a kötet túllépi a kánon hagyományos kereteit azzal, hogy a kortárs irodalom és a határon túl irodalom alkotói közül Borbély Szilárdot, Bodor Ádámot és Tolnai Ottót tárgyalja.

A kötet felépítése követi az emelt szintű érettségi struktúráját. Az első szerkezeti egység a kötelező szerzőket (Petőfi Sándor, Arany János, Ady Endre, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, József Attila) tárgyalja. A következő egység a választható szerzőké: itt a szerkesztők választása Balassi Bálintra, Zrínyi Miklóstra, Madách Imrére, Weöres Sándorra és Ottlik Gézára esett. Az emelt szintű irodalom érettségi sorrendjétől eltérően a választható szerzők után a világirodalom remekei következnek. Tolsztoj *Anna Karenina* című regénye után a francia premoderne kerülnek tárgyalásra, végül pedig *A Mester és Margarita* műről olvashatunk egy elemzést. A kortárs szerzők és a határon túli magyar irodalom egy szerkezeti egységbe került a kötetben, bár

az érettségien ez külön kategóriát képez. A döntés oka lehet, hogy a két témakörnek itt van közös halmaza, hiszen Borbély Szilárdon kívül Tolnai Ottó és Bodor Ádám is határon túli alkotó.

Ahogy Sebők Melinda is kiemeli az előszóban, a kétezres évek paradigmaváltása a szöveggözpontúságot helyezi előtérbe az érettségien. A kötetben megjelenő tanulmányok egy része azonban nem egy konkrét mű bemutatására törekszik, sokkal inkább líratörténeti kitekintések, irodalomtörténeti adalékok, valamint az értelmezői tradíciók bemutatását célozzák meg.

A Petőfi-líra „modern” posztromantikus fordulatát tárgyaló részben a vátesz-szerepet árnyalja. Ezen líratörténeti kitekintés célja bemutatni azt, hogy amikor egy társadalmi-történelmi krízis a csúcspontjához

A Petőfi-líra „modern” poszt-romantikus fordulatát tárgyaló részben a vátesz-szerepet árnyalja. Ezen líratörténeti kitekintés célja bemutatni azt, hogy amikor egy társadalmi-történelmi krízis a csúcspontjához érkezik, akkor szétesnek azok az erkölcsi-etikai normák, melyek a társadalmat addig meghatározták. A krízis lényege abban áll, hogy a közérdekű cselekvés konszenzus-alapja megszűnik, és a közszereplő két opció közül választhat: az előző társadalmi berendezkedésből profitálókat erőszakos cselekedetre buzdítja, vagy olyan folyamatokat indít be, melyek egy erőszakmentes, alkotmányos megoldáshoz vezetnek. Petőfi alakja példa arra, hogyan kötelezheti el magát egy közszereplő mindkét stratégia mellett úgy, hogy erkölcsi szempontból megkérdőjelezhető lenne.

érkezik, akkor szétesnek azok az erkölcsi-etikai normák, melyek a társadalmat addig meghatározták. A krízis lényege abban áll, hogy a közérdekű cselekvés konszenzus-alapja megszűnik, és a közszereplő két opció közül választhat: az előző társadalmi berendezkedésből profitálókat erőszakos cselekedetre buzdítja, vagy olyan folyamatokat indít be, melyek egy erőszakmentes, alkotmányos megoldáshoz vezetnek. Petőfi alakja példa arra, hogyan kötelezheti el magát egy közszereplő mindkét

stratégia mellett úgy, hogy erkölcsi szempontból megkérdőjelezhető lenne.

Irodalomtörténeti szempontból érdekes Bertha Zoltán Ady Endre korszerűségéről szóló tanulmánya, amely kitér arra, hogyan formálták Ady-értésünket a harmincas években kialakult szellemtörténet, egzisztenciális életfilozófia alapvetései, illetve a nézetkülönbségekből adódó viták. Relevanciáját a versvilág esztétikai és poétikai összvettsége, mitologikus és archaikus bölcséleti mélysége, nyelvezetének sajátossága, nagyfokú drámaisága, örök érvényű témái, az ősigazságok megragadása és kimondása adja. Az értelmezői tradíció működési mechanizmusát mutatja be Török Lajos egy ismert balladameghatározás kapcsán. Miért tartják még ma is helytállónak napjaink irodalomtankönyvei a „tragédia dalban elbeszélve” meghatározást még akkor is, ha Greguss nem ezt szánja műve konklúziójának?

A kötetben megtalálható tanulmányok nagyobb része azonban nem csupán adalékként szolgál az egyes tételekhez, hanem – igazodva az előszóban megfogalmazott célkitűzéshez – egy előző években megjelent emelt szintű szóbeli érettségi tételt dolgoz fel. A kötelező szerzők témakörében Sebők Melinda Babits Mihály első kötetének filozófiai, műfaji és formai sajátosságaival foglalkozik. Feltárja a fiatal Babits indulásának nehézségeit, majd kitér a *Levelek Iris koszorújából* kötet keletkezéstörténetére, elemzi a benne megjelenő versek filozófiai-világirodalmi rétegzettségét, a formai sokszínűséget, az intertextuális vonatkozásokat. Az első kötetben leginkább Hérakleitosz és a görög filozófia, az angol szenzualisták, Schopenhauer, Nietzsche hatása érezhető. Babits az intertextualitás legkülönfélébb változatait alkalmazza: verscímekben elrejtett utalásokat alkalmaz, motivikus párhuzamokat teremt, néhol fordításokat emel be, vagy éppen szó szerint vesz át idézeteket.

A műfaji hagyomány továbbélése válik Bene Sándor Zrínyi-tanulmányának központi gondolatává. A tanulmány nem csupán a szöveg műfaji hagyományairól beszél, részletesen elemzi a Zrínyi-eposzt

a nyelvi mintái, forrásai, címe, cselekménye, szimbólumai, a szerkezete, politikai háttere és a benne megjelenő jellemek tekintetében. Papp Ágnes Klára (*A megidézés változatai és a költői szerep Weöres Sándor Psyché. Egy hajdani költőnő írásai című művében*) egy előző évi érettségi tétel címét adta tanulmányának. A vizsga szempontjából a tanulmány legérdekesebb része a főszereplő karakterológiájának megrajzolásáról, illetve a szöveg heterogenitásának megalkotásáról szól. A *Psyché* kapcsán az értelmezés szempontjából fontos tisztázni a soknézőpontúságnak, a perspektívák váltogatásának problematikáját, a műfaji sokféleség és az alakteremtés összefüggését, a történeti rétegzettséget és a soknyelvűséget.

Az előző évek szóbeli tételsorai alapján választott tanulmánycímet V. Gilbert Edit is. *A Mester és Margarita* című regény elemzését a történetmondás és az értelmezés szintjeinek bemutatásával teszi meg. A felvezetésben megvilágítja a szerző a szöveg befogadásával kapcsolatos problémákat, majd Bulgakov kultikus mivoltáról s a szöveg orosz társadalomba való beágyazottságáról beszél. A címben ígértek megjelennek a szövegben, de egy középiskolás diáknak adódhatnak problémái a kérdésfelvetések szövegből való kibontásával.

Az emelt szintű érettségi szóbeli tételsorából vett címek mentén való értelmezés útján a szerzők közül már csak Ladányi István és Horváth Csaba halad. Ladányi tanulmánya szem előtt tartja Tolnai Ottó munkásságának középiskolai tárgyalását. Az író jóllehet didaktikusan, mégis vázaltszerűen adja a diákok kezébe ezt az egyébként nehézséget jelentő témát. A szerzői életmű után a *Világítótorony eladó* elbeszélés módját, toposzait, motívumait, műfaji és intermedialis vonatkozásait elemzi, hogy végül elhelyezhesse az Adria toposzát az imént említett relációkban. Horváth Csaba rövid, ám lényegre törő tanulmányában az egyéni és történelmi emlékezet mechanizmusait vizsgálja Borbély Szilárd *Nincstelenek* című regényében. A szerző életművének

bemutatása után a könyv recepciótörténetéről olvashatunk, ezután tér át a szöveg értelmezésére. A tépoétika sajátosságait elemzi, azt, hogyan hoz új nézőpontokat Borbély a magyar falu képének értelmezéséhez. Kiemeli, hogy a közösségi olvasat mellett találkozunk egy erőteljesen autobiografikus olvasattal is.

A tanulmánykötet azonban nem csupán a szóbeli tételsorhoz, az írásbeli feladatlaphoz is tényleges segítséget nyújt. Sebők Melinda egy olyan nyelvi-műveltségi feladatsort állított össze, mely követelményét-struktúráját tekintve is igazodik az érettségiben elvártakhoz. Babits Mihály *Ősz és tavasz között* című versére építve fűzi fel a feladatlapot. A feladatok egyszerűen építenek a diákok elemzőképességére (cím és a szöveg viszonyának összefüggése, összehasonlító szövegelemzés) és a lexikális ismereteikre (versesköteteinek, műfordításainak megnevezése). Izgalmas vállalkozás a szövegváltozatokkal foglalkozó feladat kérdésfelvetése, ezáltal a diákok kritikai gondolkodása is fejlődik. A műértelmezés kapcsán Nagy László *József Attila!* című versét kell értelmezni a diákoknak a poétikai eszközök, a költői beszédmód, a műfaji sajátosságok és a megrajzolt költőkép figyelembevételével. *A reflektáló szövegalkotás* című részben Arany Jánossal foglalkozhatnak a diákok. A kérdésfelvetés az írói szótárak relevanciájához kapcsolódik. A feladatsorhoz egy megoldókulcs is tartozik, mely precíz pontozólapjával lefedi az ellenőrzést mint elhagyhatatlan didaktikai célt.

A Kötelezők emelt szinten Balassitól Borbély Szilárdig hasznos és hiánypótló tanulmánykötet, amely az előszóban megfogalmazott célkitűzéseire igazodik. A szerzők többsége ügyel arra, hogy tényleges segítséget adjon a diákoknak és tanároknak azzal, hogy igazodik a címválasztással és a tanulmány struktúrájának kialakításával az emelt szintű szóbeli érettségiben elvártakhoz. A könyv hasznos lehet a középiskolásokon és középiskolai tanárokon kívül a magyar szakos egyetemistáknak és művelt irodalomkedvelőknek is, hiszen számos tanulmány hordoz

irodalomtörténeti érdekességeket, adalékanyagokat, melyek az emelt szintű érettségi követelményein is túlmutatnak.

Papp Ágnes Klára, Sebők Melinda & Török Lajos (2019, szerk.). *Kötelezők emelt szinten Balassától Borbély Szilárdig*. L'Harmattan Kiadó.

Darabos Csenge

*Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Irodalomtudományi Doktori Iskola*

Irodalom

NAT 2012. A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról. 10635. 111/2012. (VI. 4.) Korm. Rendelet. *Magyar Közlöny*, (4), 66. Emberi Erőforrások Minisztériuma, Oktatásért Felelős Államtitkárság. <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK14004.pdf> <http://ofi.hu/nemzeti-alaptanterv> Utolsó letöltés: 2021. 10. 05.